

អារ្យធម៌ខ្មែរ

សម័យកណ្តាល

១- កម្រងច្បាប់គ្រប់គ្រងរដ្ឋដីល្អ

២- ទ្រឹស្តីគ្រប់គ្រងរដ្ឋ

៣- វប្បធម៌ដែលផ្ដុំកល្យាណព្រះពុទ្ធសាសនា

៤- ការខិតខំបង្កើតឯកភាពជាតិឡើងវិញ

៥- ស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍ សាស្ត្រាវិជ្ជា

៦- ការបាត់បង់ធនធានមនុស្ស (ពលរដ្ឋនិងអ្នកចេះដឹង)

កម្រងច្បាប់ដ៏ល្អសម្រាប់គ្រប់គ្រង

- លោក អាដេម៉ារ ឡីក្លែរ(Adhémar Leclère)
 - ប្រទេសខ្មែរ ធ្លាប់ជាប្រទេសនីតិរដ្ឋមួយ
 - ព្រោះធ្លាប់មានច្បាប់
- ច្បាប់សម័យកណ្តាល សម្រាប់គ្រប់គ្រងតាំងពីមនុស្ស រហូតដល់សត្វ, *Cambodge..*
une nation qui fut un grand peuple et qui mérite et notre admiration pour ce quelle a fait dans le passée, Adhémar Leclère.
- ក្រមទម្រង់ស័ក្តិសម្រាប់បញ្ញត្តិវិន័យការងារស្របតាមតួនាទីខ្លួន និងពាក្យថ្លៃថ្នូរ
- ក្រមស្រុកដែលយ៉ាងហោចណាស់ពីឆ្នាំ១៦១៣ បង្ហាញនូវនីតិវិធីជ្រើសរើស និងវិន័យរដ្ឋបាលរបស់មន្ត្រីស្រុក ប្រកបដោយគតិបណ្ឌិត

កម្រងច្បាប់ដ៏ល្អសម្រាប់គ្រប់គ្រង

- កម្រងច្បាប់ជាច្រើនក្រម មានការប្រមូលផ្តុំ ចងក្រង និងធ្វើវិសោធនកម្មឡើងវិញនៅចុងសតវត្សរ៍ទី១៧ ដោយព្រះបាទជ័យជេដ្ឋាទី៣
- មានច្បាប់មួយសម្រាប់ពួកចៅក្រមស៊ើបក្តី និងកាត់ក្តី = ល្បិចចៅក្រម គឺ *មន្ទលេន* , *សេនបទ*, *មណ្ឌកដ*, *សីហាលោ* ដែលគេមិនទាន់រកឃើញសំណៅពិស្តារ
- មានច្បាប់មួយឈ្មោះថា *ក្បួនទំនឹមពីបុរាណ* ដែលជាកំណត់ត្រាខ្លីៗស្តីពីការកាត់ក្តីនៅសម័យបុរាណចាប់ពីរាជ្យនារាយណ៍រាជា ដល់រាជាព្រះបាទជ័យជេដ្ឋាទី៣នោះឯង។ កំណត់ត្រានេះ បានឱ្យយើងមើលឃើញនូវគម្រូអភិបាលកិច្ចល្អជាច្រើន

កម្រងច្បាប់ដ៏ល្អសម្រាប់គ្រប់គ្រង

(១១) ទំនិម១០(២០) កាលរាជព្រះអង្គអំពីមុននោះ មានមហាតសម្តេចព្រះឯកឧត្តម ព្រះនាមឯ(១២) ក្រោយហៅអ្នកមានបុន្តីសែស មហាតព្រះអង្គនោះ វាទៅណែនាំត្បាតបែបបោចសារពើ(១៣) ដំណាំ គេ ទើបអស់អ្នកស្រុកហៅថា អ្នកមានបុណ្យពីសែស អ្នកថាពីសែសម្តេច ហើយ ឱ្យតែ(១៤) មហាតមក ណែនាំត្បាតគេ ទើបអស់មហាតនោះ វាឮ ហើយវាទៅទូលព្រះអង្គ ។ ជ្រាប ហើយ (១៥) ព្រះអង្គខ្ចាស់ ហើយឱ្យទៅប្រកោះអ្នកស្រុកដែលថានោះមកឱ្យជុំនុំ ទើបអស់ជុំនុំពី (១៦) ចារណា ទើបអស់អ្នកស្រុកឆ្លើយថា ជឿតយល់អស់មហាតនោះទៅណែនាំបែបបោចអស់(១៧) ដំណាំនោះឯង ខ្លួននេះស្រដៀងមែន ទើបព្រះអង្គឱ្យពិន័យអ្នកស្រុកដែលថានោះ ជីង៣ជុំឡើង(១៨) ១៧ ឯមហាតដែលទៅណែនាំនោះ ព្រះអង្គឱ្យកាប់ក្បាល៥រណ្តៅសម្រាប់មួយទួរ(ម្នាក់) ហើយអស់ (១៩) ជុំនុំចុះទៅសាឡា ហើយឱ្យភ្នាក់ងារទាហានកាប់ក្បាលអស់មហាតទាំង៥នាក់ ហើយនាំ(២០) ក្រយ៉ាពិន័យថ្វាយ។ « នេះជាការផ្ដន្ទាទោសអ្នកបម្រើធ្វើល្មើសអាងចៅហ្វាយខ្លួនជាអ្នកធំ » ។

កម្រងច្បាប់ដ៏ល្អសម្រាប់គ្រប់គ្រង

(១៧) មានទំនិម១៥(២៥) កាលព្រះអង្គគង់នៅក្នុងបន្ទាយធំនោះ មានចិន១ស្គាលដម្រូចឃ្លាំង មកខ្ចី បៀ(១៨)អ្នកឃ្លាំង ៗឱ្យបៀរហ្លួង ទ្រង់បៀរនោះបាត់ ហើយព្រះអង្គជ្រាបជាបៀរនោះបាត់ ទើបឱ្យ ចៅក្រម(១៩)ជំនុំ លុះចៅក្រមជំនុំពិចារណា យល់ទាស់ថា អ្នកឃ្លាំងនោះខុស ឱ្យបៀរទ្រង់ទៅចិន ពុំបានក្រាបទូល(២០)ឱ្យបានជ្រាបឡើយ យល់ជាតាក់តែងចិត្តឯង ទើបអស់ជំនុំឡើងក្រាបទូល ដោយទោស ទើបព្រះអង(២០-(១))ពុំឱ្យពិន័យជាតាក់តែងនោះឡើយ ឱ្យសងតែថ្លៃបៀរទើប អស់ជំនុំចុះទៅឯសាឡា ហើយ(២)អស់ជំនុំឱ្យទៅដង្ហែងចិនឯផ្សារ ឯថ្លៃបៀររាស្ត្រ តើប៉ុន្មាន ទើបអស់ចិនផ្សារថា ឯថ្លៃបៀរ(៣)នោះបាទ៥ក៏មាន បាទ១០ក៏មាន ទើបអស់ជំនុំកាត់ថ្លៃបៀរនោះ បាទ១០ ហើយធ្វើឡើង(៤)១ជា១០ ត្រូវជាប្រាកដ១ដុំម្លឹង៥ហើយឡើងមកក្រាបទូលជ្រាប ហើយ ចុះទៅឱ្យធ្វើសំបុត្រ(៥)ឱ្យអ្នកឃ្លាំងរកប្រាកដ១ដុំម្លឹង៥ថ្វាយ លុះឱកញាក្រហូហោមឡើងទៅគាល់ ក៏មានព្រះ(៦)បន្ទូលត្រាស់ដង្ហែងឱកញាក្រហូហោមថា បៀរតើថ្លៃប៉ុន្មាន ទើបឱកញាក្រហូហោម ថា ឯថ្លៃ(៧)បៀររាស្ត្រនោះបាទ១០ ឯថ្លៃបៀរហ្លួងថ្លៃ៥ដុំម្លឹង ទើបព្រះអង្គខ្ចាស់

កម្រងច្បាប់ដ៏ល្អសម្រាប់គ្រប់គ្រង

ឱ្យអាជ្ញាទៅដង្ហែងចៅក្រម (៨) អស់ចៅក្រមឱ្យគិតក្រយ៉ាពិន័យ(ឡើង)វិញ(ម្តង)ទៀត ទើបៗអស់ចៅក្រមទាំងនោះគិតក្នុងថ្ងៃបៀវត្សដំបូង៥(៩) ទេជា១០ នោះត្រូវជាដំបូង៥០ឱ្យជូនអ្នកឃ្លាំងៗពុំទទួលឡើយ អ្នកឃ្លាំងឡើងក្រាបទូល (១០) ទើបឃ្លាំងមានព្រះបន្ទូលថា ចៅក្រមឥតពិចារណា គិតខុស ឯងហើយ តើនឹងឱ្យម្តេចត្រូវគេ(១១)វិញទៀត កុំទទួលឡើយ ចៅក្រមរើបង្គាប់ឯង ត្រូវឱ្យកាត់អណ្តាតទើបឱ្យទទួល ទើបមាន(១២)ព្រះបុន្ទូលឱ្យត្រូវចៅក្រមអស់ទាំងនោះ ត្រូវក្រយ៉ាពិន័យតាំងគេជើង១ដុំម្លឹង៥ ទើបអស់(១៣)ជុំនុំចៅក្រមគ្រប់គ្នា រកប្រាក់ជើង១ដុំម្លឹង៥ឡើងថ្វាយ ឯអ្នកឃ្លាំងក៏យកប្រាក់ជើង១ដុំម្លឹង៥(១៤)ទៅឱ្យចៅក្រម ថ្វាយព្រមត្រូវជាប្រាក់ដុំឡើង៥០ហោងជាសូរេច ទើបព្រះអង្គប្រដៅអស់ចៅក្រម(១៥)ថា ជុំនុំសេចក្តីមុខក្រោយ ឱ្យពិនិត្យពិគ្រោះ ឱ្យថែទាំដូចឱកញ្ញាក្រហ្មាហោម។ នេះច្បាប់(១៦)ឯប្រវត្តិទ្រព្យឃ្លាំងនៅក្នុងព្រះឃ្លាំង១ជា១០ ទោះព្រះឱប្បយោរាជ១ជា៩ ទោះសម្តេច(១៧)ព្រះទាវ-មាតុច្ឆាភី១ជា៨ ទោះស្តេចសព្វព្រះអង្គ១ជា៧ ។

«នេះជាការពិន័យមន្ត្រីជាន់ខ្ពស់យុបយិតគ្នា កេងប្រវ័ញ្ចប្រាក់រាជការពេលទិញបៀវត្សសេចក្តីវិញ»

កម្រងច្បាប់ដ៏ល្អសម្រាប់គ្រប់គ្រង

(១៦) មានទំនិម២៣(៣៣) កាលព្រះបាទសម្តេចព្រះរាជឱង្ការព្រះស្រីធម្មិរាជ្ជា កាលោះ មានអក្សរមហាស្ថិតមហាត(១៧) ឡើយ ទៅបរសែនលេងពានលើកូនចៅជេតបាញា ថ្លោះត្រគាក ទើបចៅជេតបាញាពុំ(១៨) អត់ឡើយ បានដង្ហាយឡើងទៅក្រាបទូល ទ្រង់ព្រះករុណាជ្រាប ហើយ ដាក់សេចក្តីឱ្យអស់(១៩) នាម៉ឺនចតុស្តមទាំង៤ ឱ្យ ជុំនុំពិចារណានៅសាឡាបាញាន់សឹង ទើបអស់ជុំនុំឱ្យហៅ(២០) អក្សរ ៗ ដឹងជាខ្លួន ខុស ហើយថាទៅប្រពន្ធឈ្មោះនាងអេវ ថា នាងអើយអញយល់ខ្លួននេះជាខុសហើយ (២១) នាងយកប្រាក់ដឹង៣ដុំម្លឹង១៧ ទើបប្រពន្ធទៅយកប្រាក់ដឹង៣ដុំម្លឹង១៧ឱ្យផ្គត់ ទើបអក្សរ (២៩-(១)) ម៉ឺនយកប្រាក់ទៅបង់ក្រយាពិន័យ(ឱ្យ) អស់ជុំនុំនៅសាឡាបាញាន់ សឹង ពុំឱ្យចៅក្រម(២) ព្រួយចិត្តឡើយ ទើបអក្សរចាក់ប្រាក់នឹងរាប់ឱ្យចៅជេតបាញា ៗ ពុំអត់ឡើយ(៣) ខឹង ថាទៅទៅកាន់អក្សរ

កម្រងច្បាប់ដ៏ល្អសម្រាប់គ្រប់គ្រង

គាត់ធ្វើអំណាចដូចស្តេចប្រសើរដែរពានលើកូនអញ ទើបអក្ស(៤)ម៉ឺនប្តឹងចៅក្រមជំនុំពិចារណា
យល់ចៅជេតប៉ាញាថាដូច្នេះ យល់ពុំគួរណាស់ហោង (៥)គេខ្លាចដ្បិតគេឥតអំប្លាច
ទើបគេយកមកបង់ក្រយ៉ាពិន័យ ទើបអស់ជំនុំឱ្យអក្ស(៦)យកប្រាក់ទុកវិង ទើប
អស់ជំនុំយកអក្សម៉ឺន និងប្រាក់ទៅថ្វាយទ្រង់ព្រះក្សណាពិសេសៗសព្វ(៧)ព្រះរាជ
ហឫទ័យ ហើយមានព្រះបន្ទូលឱ្យប្រាក់ដុំឡើង១៣បាត្រ៣ ល្មមនឹងស័ក្តិអក្សម៉ឺន (៨)
សំណល់អំពីនោះ បានជាដង្វាយទ្រង់ព្រះក្សណាពិសេស ទើបអស់ជំនុំហួតប្រាក់ដុំម្ខីង
១៣(៩)បាត្រ៣ យកចុះទៅព្រះសាលា ឱ្យប្រាក់(នោះ)ទៅចៅជេតប៉ាញា ។:

«នេះជាការពិន័យមន្ត្រីជំនិតស្តេច ដែលពានពៀរលើអ្នកស្រុកដោយអចេតនា»

កម្រងច្បាប់ដ៏ល្អសម្រាប់គ្រប់គ្រង

(១០) មានទំនិម២៤(៣៤) ឈ្មោះចៅសោមប្រយូងមានខ្ញុំស្រី១ឈ្មោះមេសុក ទៅជន្លាត់ហើយ
(១១) បានត្រឹមកសួរ ពុំថែទាំ(ឱ្យល្អ ស្អ)ដោយទាំងកូនក្តាត់ទៅក្នុងសំឡូរ លើកទៅឱ្យចៅ
សោមហូប(១២) បាយ ចៅសោមយល់កូនក្តាត់នៅច្មានសំមួរហើយ ទើបចៅសោមហៅមេ
សុកមកវាយលុះទុំ(១៣) ម្តងឆ្ងល់ណាមដាប មេសុករត់ទៅនៅផងមហាតអង្រែកឈ្មោះ
អក់ហ្លួងកូរ ចៅសោមទៅ(១៤) យកជើង៣ មេសុកពុំមកឡើយ នៅលើផ្ទះអក់ហ្លួងកូរ ទើប
ចៅសោមរកដង្ហាយឡើងទៅ(១៥) ក្រាបទូលអំពីដំណើរតួមេសុករត់ទៅផ្ទះអក់ហ្លួងកូរ ទើប
ទ្រង់ព្រះចិន្តាថានឹងចៅហ្វាយឱ្យបំរើ(១៦) ទៅយកតួមេសុក ទើបចៅហ្វាយប្រើអក់ហ្លួង
កុំចរសីល និងកូនងារ៣នាក់ឈ្មោះចាន់១(១៧) នៀ១ឆាន់១ ទៅយកមេសុកអំពីផ្ទះអក់ហ្លួង
កូរ បើកឱ្យដំណើរមកដល់កណ្តាលផ្លូវ (១៨) មេសុករត់ទៅចូលក្នុងស្រូវចៅចាន់ព្រៃងារ ទើប
អក់ហ្លួងកុំចរសីលនៅអស់កូនងារដេញ(១៩) តាមទៅចាប់មេសុកចងថងវាយល្អិតល្អន់នៅក្នុង
ស្រូវចៅចាន់ ទើបចៅចាន់ស្រដីអង្វរឃាត់ (២០) កុំឱ្យចាប់ក្នុងស្រូវដ្បិតស្រូវកុំពងផ្លែ អក់ហ្លួង
កុំចរសីលនៅអស់កូនងារថា ខ្លួនជាមហាតពុំ(២១) កោតញញើតឡើយ ហើយនាំតួមេសុក
យកមកដល់ចៅហ្វាយ ទើបចៅហ្វាយឱ្យតួមេសុក

កម្រងច្បាប់ដ៏ល្អសម្រាប់គ្រប់គ្រង

(៣០_(១)) ទៅចៅសោម ហើយចៅសោមបងប្រាក់ដុំម្ជុំង១ឱ្យទៅអក់ហ្លួងកុំចរសីល នៅអស់កូនងារជាឈ្នួល
(២) ទើបចៅចាន់អំម្ចាស់ស្រូវឡើងក្រាបទូល ទ្រង់ព្រះកូរណាពិសេស ដោយដំណើរជ្រាបសព្វគ្រប់ហើយ
(៣) ដាក់សេចក្តីឱ្យទៅចៅហ្វាយជុំនុំពិចារណា យល់អក់ហ្លួងកុំចរសីលនៅកូនងារធ្វើអំពើព្យាបាទ(៤) ពុំគួរ
ដ្បិតព្រះព្យាស្រពនេះ ជាព្រះជីន្យជីនុកចិញ្ចឹមមនុស្សផង ទើបចៅហ្វាយនៅអស់ជុំនុំម(៥) កាត់សេចក្តីនេះ
ឱ្យចៅចាន់អូសខ្ញុំអំពីចៅសោមយក ទើបឱ្យអក់ហ្លួងកុំចរសីលនៅកូនងារ(៦) យកប្រាក់ដុំម្ជុំង៣០ទៅ
លោះមេសុកអំពីចៅចាន់នោះ ត្រូវអក់ហ្លួងកុំចរសីលជីង១ត្រូវអស់កូន(៧) ងារដុំម្ជុំង១០ ឱ្យទៅចៅ
ចាន់អំម្ចាស់ស្រូវ ទើបចៅចាន់ទ័ទួលយកប្រាក់បើកតួមេសុក ឱ្យទៅអក់ហ្លួង(៨) កុំចរសីល ហើយអក់ហ្លួង
ប្រគល់តួមេសុកឱ្យទៅចៅសោម ទើបចៅចាន់យកប្រាក់ជីង១ឱ្យចៅហ្វាយនាំ(៩) ឡើងក្រាបទូលថ្វាយទ្រង់
ព្រះកូរណាពិសេស ហើយត្រាស់ឱ្យចៅហ្វាយទុកប្រាក់ជីង១ឱ្យជាប្រាក់ងារឱ្យលោះ(១០) មហាតនៅអស់ពល
កុំឱ្យកុំដឹងទ្រព្យអសអាណាប្រជានុរាស្ត្រផងទាំងពួង ក្រែងខ្ចាត់ភ្លាត់បាត់(១១) អស់មហាតនៅពលអស់ទាំង
នេះ សឹងជាខ្ញុំសំរាប់ព្រះបាទអ្នកជាអំម្ចាស់សព្វរាជរៀងមកហោង ។:

«នេះជាការពិន័យភ្នាក់ងាររាជការ ដែលធ្វើការមិនគោរពតាមនីតិវិធី អាងអំណាចចៅហ្វាយនាយ និងជំនឿនៃ
ការគោរពស្រូវពេលកំពុងចេញផ្ទៃ»

កម្រងច្បាប់ដ៏ល្អសម្រាប់គ្រប់គ្រង

(១៤) មានទំនិម២៧(៣៨) កាលរាជ្យព្រះបាទសម្តេចព្រះរាជឱង្កាព្រះជែងស្ថាបនាដូចម្តេច
បពិត្រ (១៥) ការណ្តោះមានចិន១ឈ្មោះចៅឡាក់ ជាភ្នាក់ងារព្រះស្រែនជ័យជានាយអង្គរក្ស ព្រះ
ស្រែនជ័យបានទៅប្តឹងថ្មៅ(១៦) ហ្វាយ ។ ឱ្យទៅហៅចៅឡាក់៣ជើងពុំមកឡើយ ថា រើររល់
ទើបចៅហ្វាយឱ្យទៅថានឹងឱកញា(១៧) រាជនុរេស ឱ្យទៅអូសខ្ញុំចៅឡាក់បាន៥នាក់ ប្រុស៣
ស្រី២ ខ្ញុំ១ឈ្មោះអានង១, ពៅ១, សិត១ ឯខ្ញុំស្រីមេម៉ាវ១, ពៅ១។ (១៨) លុះបានទាំង៥
នាក់មកហើយ ឱ្យឱកញារាជនុរេស យកទៅទុកនៅដៃព្រះសូភាអន្ទីត ។ មាន(១៩) ចិត្រចង់
មេពៅ (ក៏) ស្រដីប្រលោមយកចិត្តវាថា នឹងយកជាប្រពន្ធ ទើបមេពៅព្រមដោយព្រះសូ
(២០) ភាអន្ទីត ។ ឱ្យសំពត់១ស្បែក លុះហើយសេចក្តីព្រះស្រែនជ័យ នឹងចៅឡាក់ ទើប
អស់ជុំនុំ បង្គាប់ឱ្យព្រះសូភាអន្ទីតយកខ្ញុំទាំង៥នាក់ មកឱ្យចៅឡាក់ (២១) ចៅឡាក់ មើល
យល់មេពៅបានស្បែក (៣៤-(១)) កាស្សា១ សំពត់១ យល់អង្កើតភ្នំដូច្នោះ

កម្រងច្បាប់ដ៏ល្អសម្រាប់គ្រប់គ្រង

ចៅឡាក់លោមដន្តីង(សួរ)មេពៅ ។ប្រាប់ដោយនូវពាក្យពុំនឹកថា (២)ព្រះសូភាអន្ទីតមក
ជាស្មន់អន្ទករ ហើយឱ្យស្បែកនៅសំពត់នេះឯង ទើបចៅឡាក់ពុំអត់ឡើយ ក្រាប(៣)ទូល
ព្រះបាទអ្នកជាអម្ចាស់បានជ្រាបសព្វគ្រប់ហើយ មានព្រះបន្ទូលត្រាស់ឱ្យចៅហ្វាយជុំនុំម
ពិចារណា(៤)រកសេចក្តីព្រះសូភាអន្ទីត និងមេពៅ ទើបអ្នកចៅហ្វាយឱ្យហៅព្រះសូភាអន្ទីត
ទៅសាឡាព្រះបញ្ជាន់(៦)សីង្ស ជុំនុំជួបជុំមនិងអស់ចៅក្រមនៅព្រះសាលា ទើបពិចារណា
ព្រះសូភាអន្ទីត។ឆ្លើយជុំរាប(៧)អ្នកចៅហ្វាយ និងអស់ជុំនុំថា ខ្ញុំប្របាទជាអន្ទករនឹងមេពៅមែន
មេពៅក៏ឆ្លើយត្រូវដូចពាក្យ(៨)ព្រះសូភាអន្ទីត ដូច្នោះទើបឱ្យពិន័យព្រះសូភាអន្ទីតដេញនៅ
សក្ខីពីរចុះ ហើយឱ្យព្រះសូភាអន្ទីត(៩)តាមទៅសូមលោះមេពៅអំពីចៅឡាក់ ជីង៣ដំម្លឹង១០
ជាសូរេចហោង ។: « ការកាត់សេចក្តីដាក់ពិន័យ និងបកស័ក្តិដោយមិនយុបឃិតថាជាមន្ត្រី
ដូចគ្នា និងការមិនសមគំនិតរបស់ស្តេចជាមួយមន្ត្រីធ្វើល្មើសរឿងសាហាយស្មន់ ក្នុងតំណែង»

កម្រងច្បាប់ដ៏ល្អសម្រាប់គ្រប់គ្រង

(១៧) មានទំនិម២៩(៤០) ឈ្មោះអាយុកំជាភ្លេងទៅលេងក្រោមសំម្លាមស្រែចៅយុងនោះ ចៅយុង ជាអំម្ចាស់(១៨) ដំណាំទុកឆ្នាំងបាយ, បាយ, សម្ល, អង្ករស្បោង និងត្រីងៀតលើខ្នុរនោះ ចៅ យុងជាអំម្ចាស់សំណាំមនោះពុំ(១៩) នៅមកឆ្នុះ ទើបចៅយុងឡើងទៅលេងលើសំណាំមនោះ ពុំជួរកាលឡើយ លុះដល់ចៅយុង(២០) មកអំពីផ្ទះឃើញចៅយុងនៅលើសំណាំមហើយ ចៅ យុងដង្ហើមចៅយុកថា នរណាប្រើចៅឯងមក(២១) លេងលើសំណាំមអាញ សំណាំមនេះ បុន្តអាញ តឹមក្រែងដីរ, ប្រើស, ជ្រូក, ទ្រាយ, ទន្សោង, ទន្សាយ, រមាំង, គោព្រៃ(២២) វាមក ស៊ីស្រូវអាញ ឥឡូវនេះចៅឡើងឯង បើខុសត្រណាមអាញហើយ អាញពុំអត់ចៅយុងឯងឡើយ (៣៥-(១)) ទើបចៅយុងនាំចៅយុកទៅប្រាប់ម្តាយអាពុក និងអស់អ្នកស្រុកឱ្យជួយជាសាក្សី ចៅយុងវិលមកសំ(២) ណាំមចាំស្រូវ

កម្រងច្បាប់ដ៏ល្អសម្រាប់គ្រប់គ្រង

- លុះយប់នោះជ្រូកនិងដំរីទន្សោងគោព្រៃ វាមកស៊ីរស្ម័រ ចៅយុងបាញ់បោះ(៣)ដេញបង្កើលវា ពុំស្តាប់ឡើយ វាស៊ីរស្ម័រ១,២អស់ហើយ លុះព្រឹកឡើងចៅយុងមកផ្ទះ បានអង្ករ(៤)ស្រាវ ស្រាម្លូរទៅប្តឹងឱកញាតីហុលទេព្វខ្សែត្រាទិប្តី ឱទៅប្រកោះចៅយុក់យកមកដង្ហែង(៥)ពីចារ ណា ចៅយុក់ឆ្លើយត្រូវដូចពាក្យចៅយុង ទើបអស់ជុំនុំឱកញាតីហុលទេព្វខ្សែត្រា(៦)ទិប្តីនាំ សេចក្តីនេះឡើងទៅដល់ព្រះសាឡា ជួបជុំនឹងអស់ព្រះសូភាបានពីចារណាវិញទៀត(៧)ត្រូវ ពាកគ្នា ទើបរកសត្រាឱ្យពិន័យចៅយុក់គ្រឹងតួ ហើយបែងជាភាគ៣ ភាគ២ឱ្យបាន(៨)ទៅ ចៅយុងជាអម្ចាស់សំណាំម ភាគ១ឱ្យប្រណិ្យព្រៃហ្លួង ដ្បិតចៅយុក់នេះវាជាក្មេងពុំសូវទាន្តឹង (៩)សេចក្តីខុសត្រូវនៅឡើយ ទើបពេញគុដ្ឋាល ទើបអស់ជុំនុំឱ្យប្រណី ពុំឱ្យយកពេញឡើយ ហោង ។: « ការកាត់សេចក្តីរឿងកម្រិតរដ្ឋប្បវេណី លើបទល្មើសដែលផ្អែកលើជំនឿមិនសម ហេតុផល—តំណាងខ្មុមស្រែ»

កម្រងច្បាប់ដ៏ល្អសម្រាប់គ្រប់គ្រង

(៥) មានទំនិម៣៣(៤៤) ឈ្មោះចៅក្រមបែកផ្សែងទៅទិញអង្ករកំពុង ទិញបានហើយយក
កញ្ជីរមក(៦)ផ្តល់នៅដង្រែកហើយ គាត់ព្រះនន់ធូបែសចំបងកុំឡោះទៅអ្នកទឹកនៅ
កំពុង លុះឡើងមកព្រួតសំពត់(៧)អ្នករួចហើយ ចៅក្រមបែកផ្សែងលើកអំប្រែកដើរឡើង
ឯព្រះនន់ធូបែសនោះដើរតាមក្រោយឡើងនោះ(៨)ព្រះនន់ធូបែសយកសំពត់អ្នកនោះពាក់
នៅចងដងវ៉ែក ឯចៅក្រមនោះពុំដឹងឡើយ លុះបង្វិល(៩)ដង្រែកនោះទៅមុខយល់សំពត់
អ្នកនោះ ចៅក្រមដឹងថាវាសំពត់អ្នកនោះណា ទើបព្រះនន់ធូបែស(១០)ធ្វើថាសំពត់
អាញ ចៅក្រមពុំអត់ឡើយទៅដល់ផ្ទះចៅក្រមបានដង្ហៀងក្រាញទូលថ្វាយ ហើយ
ទូលដេរដុំណើ(១១)បានជ្រាបសព្វគ្រប់ហើយ ទ្រង់ព្រះក្រណាដាក់សេចក្តីឱ្យទៅ
ចៅហ្វាយ នៅឱកញាណជនុវេសជុំនុំនៅសាលា(១២)ព្រះបញ្ជាន់សិរី

កម្រងច្បាប់ដ៏ល្អសម្រាប់គ្រប់គ្រង

ហើយឱ្យហៅព្រះនន់ធូបៃសមកពីចារណា ឯព្រះនន់ធូបៃសឆ្លើយថា ពាក់លេងទេរ។(១៣)
ទើបអស់ជុំនុំយលថាព្រះនន់ធូបៃសពាយងាយយកសំពត់ដូតឯងទៅពាក់លើដង្រែកគេ
ដូច្នេះ ទើបឱ្យកាត់(១៤)ក្រយ៉ាពិន័យដំបូង៣០ បែងជាភាគ៣ ភាគ១ប្រណិ្យ ភាគ២
យកជាក្រយ៉ាពិន័យឱ្យទៅចៅក្រមបែកផ្សែង(១៥)ហោង ។:

« ជាការពិន័យចំពោះបទល្មើសរដ្ឋប្បវេណី បែបលេងសើចមួយ ដែលប្រព្រឹត្តដោយមេអង្គ-
រក្សមន្ត្រីធំ រំលោភទៅលើអ្នកស្រុកសាមញ្ញ»

ទ្រឹស្តីគ្រប់គ្រងរដ្ឋបែបឥណ្ឌា

- គេនៅចងចាំទ្រឹស្តីនៃ « ធាតុទាំង៧របស់រដ្ឋ » បែបឥណ្ឌា និងចងក្រងទុកជាបន្តទៀត សម្រាប់អប់រំវណ្ណៈអ្នកដឹកនាំ និងសម្រាប់យកមកអនុវត្តក្នុងការគ្រប់គ្រងរដ្ឋ
- ជារាស្ត្រតាងគេឃើញនៅក្នុងនៅក្នុងសិលាចារឹកវត្តនគរបាជ័យ (K. 82A, I.8) ឆ្នាំ ១៥៦៦ ក្រោមបច្ចេកពាក្យថា « សត្តវត្តន »
- សិលាចារឹកនគរវត្តលេខ៣១ (ប.២៩) ឆ្នាំ១៥៧៩ ក្រោមពាក្យថា « សប្បប្រក្រឹតិ » និង
- នៅក្នុងសៀវភៅសំណៅឯកសារដើមរបស់នា្យ ឈីន ដែលគេតម្កល់នៅបណ្ណាល័យ សាលាបារាំងចុងបូព៌ាប្រទេស (No. P. Camb. 53) ។

ទ្រឹស្តីគ្រប់គ្រងរដ្ឋបែបឥណ្ឌា

ភារកិច្ចរបស់ព្រះមហាក្សត្រ

- ជាម្ចាស់ដែនដីត្រូវមានវត្ថុ៧ គឺភាពជាម្ចាស់១, មានអាមាត្យ១, មាននូវ(ជនបទ)ដែនដីខេត្តទាំងឡាយ១, មានរាជធានីប្រកបដោយតួទឹកជុំវិញ និងកំពែងឆ្លងក្រុង១, មាននូវឃ្លាំង១២សម្រាប់ដាក់ទ្រព្យសម្បត្តិ១, មាននូវ(កងទ័ព)ពលពាហណៈដ៏ភ្ញៀវក្លា១, និងមានព្រះរាជសម្ព័ន្ធមិត្តដែលយល់ចិត្តគ្នាកាលណាមានភ័យ១។
- មុនអ្វីៗទាំងអស់ត្រូវតែហាត់ហ្វឹកហ្វឺន, ព្យាយាមធ្វើឱ្យស្អាតជំនាញក្នុងកិច្ចការផងទាំងពួង ហើយត្រូវសេពគប់អ្នកមានធម៌សប្បុរស, អ្នកមានប្រាជ្ញា, អ្នកមានគុណវិជ្ជា
- ប្រកាន់ទសពិធរាជធម៌ និងមិនបួស្យាក្នុងទ្រព្យសម្បត្តិរបស់អ្នកដទៃ ត្រូវដឹងអធ្យាស្រ័យចំពោះអ្នកដទៃឱ្យរហ័ស

ទ្រឹស្តីគ្រប់គ្រងរដ្ឋបែបឥណ្ឌា

- សង្កេតពិចារណាជានិច្ចកាលលើពួកខ្ញុំបម្រើរាជការទាំង៦ពួក ចាប់ពីអាមាត្យ រៀងទៅ
- ព្រះរាជាគប្បី ត្រូវចេះដឹងគុណគេ ហើយឱ្យភ្ញៀវក្លាសមាគមសេពគប់ជាមួយអ្នកធំទាំង៦ គឺអ្នកមានប្រាជ្ញាច្រើន និងមានអាយុវែង១ អ្នកមានត្រកូលខ្ពស់១ អ្នកមិនបានធ្វើអំពើឱ្យវិនាសខ្លួន មានការភ្ជាល់ និងការភ្ជាល់ជាដើម១ មុនធ្វើការងារទាំងពួងតោងពិចារណារួចទើបធ្វើ១ មិនបានតិះដៀលគេ ដែលពុំគួរនឹងតិះដៀល១
- កុំឱ្យភ្លេចភ្លាំងស្មារតី : កុំកាច់ចង្អុលព្រះនគរ កុំញញឹកទង់ជ័យ, កុំបង្កុំវិបរិតព្រះនគរជាដើម។
- ព្រះរាជបុត្រ និងព្រះជេដ្ឋា ឈ្មោះថា ចុងចង្អុលព្រះនគរ, អ្នកប្រាជ្ញបុរោហិតដែលចេះដឹងគម្ពីរព្រះត្រៃបិដក និងត្រៃវេទ ឈ្មោះថា ភ្នែកព្រះនគរ, សេដ្ឋី គហបតី ឈ្មោះថា ពោះព្រះនគរ, មហាបូសិមុនី ឈ្មោះថា ទង់ជ័យព្រះនគរ, កូនបុរស-ស្រីនៃមហាជនទាំងពួង ប្រៀបបីដូចជាកញ្ចក់ឆ្កុះ, បិតាមាតា បីដូចចន្ទោលមុខ។

ទ្រឹស្តីគ្រប់គ្រងរដ្ឋបែបឥណ្ឌា

- បើព្រះរាជាឯណា ទំលាយញឹកញាប់ក្នុងប្រុសក្នុងស្រីរបស់គេ ចាប់យកដោយកម្លាំងពលទាហាន និងការកំហែងគំរាម ឈ្មោះថា ទម្លាយមុខព្រះនគរ។ ពលទាហានភ្ញៀវគ្នា ឈ្មោះថា ជើងព្រះនគរ។ ហេតុដូច្នេះ ចូរកុំទម្លាយផ្ទុះចង្អុលព្រះនគរ, កុំភ្ញៀលភ្នែកព្រះនគរ, កុំកាច់ទង់ជ័យព្រះនគរ, កុំញឹកញាប់ក្បាលព្រះនគរ។
- ព្រះរាជា និងពួកអាមាត្យ ព្រមទាំងខ្ញុំព្រះរាជការត្រូវជំនុំគ្នា១ថ្ងៃ៣ពេល គិតប្រឹក្សានឹងគ្នា១ ញ៉ាំងកិច្ចការព្រះនគរឱ្យរាបទាបព្រមគ្នា១, កាន់យកខ្នាត់ស្អុយទៅដាក់បង្គាប់ (អាយត្ត)ឱ្យត្រឹមត្រង់ដោយសមគួរ១, រាប់អានចាស់ព្រឹទ្ធាចារ្យ១, មិនបានញឹកញាប់បៀតបៀនបុត្រធីតាអ្នកនគរ១ ធ្លាប់រាប់អានបូជារទេវតាក្នុងព្រះនគរក្រៅព្រះនគរ ដោយធ្វើតាមទម្លាប់១, រក្សាសមណជីព្រាហ្មណ៍ដោយប្រពៃ១ (ប្រកាន់ធម៌ទាំង៧ប្រការ)

ទ្រឹស្តីគ្រប់គ្រងរដ្ឋបែបឥណ្ឌា

- លោកអ្នកដ៏មានគុណទាំងឡាយមាន៨ គឺព្រះឥន្ទ្រ១ ព្រះច័ន្ទ១ ព្រះអាទិត្យ១ ព្រះពាយុ ទេវតា១ ព្រះយមរាជ១ ព្រះមហាស្រមុទ្ធ១ ភូមិទេវតា១ ព្រះវេស្សវណ្ណហៈទេវតា១ ព្រះទាំង៨អង្គនេះ ជាទីប្រៀបនិងព្រះមហាក្សត្រ ដែលទ្រង់ទសពិធរាជធម៌។
- ទ្រង់ប្រព្រឹត្តិធម៌៥ប្រការ គឺពិចារណាអំពីប្រព្រឹត្តកម្មរបស់ប្រជាជន ដ៏ធ្វើនូវប្រយោជន៍ និងមិនប្រយោជន៍ចំពោះរាជ្យព្រះអង្គ១ ទំនុកបម្រុងមនុស្សដែលមានសីលសត្យ១ ប្រមូលព្រះរាជទ្រព្យទុកដោយយុត្តិធម៌១ រក្សាព្រះនគរ រាជសីមាឱ្យក្សេមក្សាយដោយ យុត្តិធម៌១ ស្ថិតក្នុងរាជកិច្ចប្រវេណីមិនដាច់១

ទ្រឹស្តីគ្រប់គ្រងរដ្ឋបែបឥណ្ឌា

ភារកិច្ចរបស់មន្ត្រី ឬអាមាត្យ

- ជាមន្ត្រីមានអង្គ៨ គឺបានសណ្តាប់មកច្រើន១ គឺមានសីលគុណ១ ភ្លៀវភ្លា១ មានសេចក្តីព្យាយាមច្រើន១ ធ្វើកិច្ចការរាជការរួចបានឆាប់១ មានកម្លាំងច្រើន១ លោភតិច១ មានលក្ខណៈជាទីស្រឡាញ់១ ប្រកបអង្គទាំង៨នេះ ទើបអាចធ្វើជាមន្ត្រីបាន។
- ជាខ្ញុំបម្រើព្រះរាជការ គប្បីទូលជំទាស់ព្រះមហាក្សត្រដែលប្រព្រឹត្តិការអាក្រក់១ គប្បីឱ្យប្រកបដោយប្រយោជន៍ដ៏ចម្រើន១ ជួយបិតបាំងចំណុចអាក្រក់របស់អម្ចាស់ចេញ១ សម្តែងគុណម្ចាស់ឱ្យប្រាកដ១ វេលាអាប់ចុនមិនចោលអម្ចាស់១ វេលាអត្តខាតមិនរាថយការសង្គ្រោះម្ចាស់តាមសតិកម្លាំង១ លក្ខណៈ៦ប្រការនេះ

វប្បធម៌ដែលផ្អែកលើពុទ្ធសាសនា

- ពុទ្ធសាសនាថេរវាទ ខុសគ្នាពី ពុទ្ធសាសនាហិនយាន ដែលអាចប្រើគម្ពីរធម៌ជាភាសាសំស្ក្រឹត តែគោលការណ៍ដំនើរ និងការប្រតិបត្តិស្មើរតែដូចគ្នានឹងថេរវាទដែរ គេឃើញវត្តមានរបស់វានៅកម្ពុជាតាំងពីសតវត្សរ៍ទី៦ រាជ្យទ្រវរិមិ ចុងសម័យហ្វូណាន
- ពុទ្ធសាសនាថេរវាទ = ពុទ្ធសាសនាប្រើគម្ពីរធម៌ភាសាបាលី ចាប់សតវត្សរ៍ទី៥ដែលបានផ្សាយចេញពីកោះស្រីលង្កា ដោយមានចែងនូវកិច្ចបតិបត្តិតាមពុទ្ធាវាទដើម
- នៅសម័យកណ្តាល ព្រះសង្ឃមានចំនួនលើសពី១ភាគ៣នៃបុរសខ្មែរពេញវ័យ (Gaspar da Cruz)
- គេជឿថា ពុទ្ធសាសនាថេរវាទនេះ នាំមកឱ្យខ្មែរដោយពួកមន តាមរយៈពួកថៃ (François Bizot)
- តាមពិតគេឃើញមានគាថាខ្លីៗនៃពុទ្ធសាសនាប្រើភាសាបាលី នៅលើសិលាចារឹក ឬនៅលើពុទ្ធរូបតាំងតែពីសតវត្សរ៍ទី៧ម៉្លេះ។ តែលោក ស៊ីដេស ជឿថា វត្តមានពុទ្ធសាសនាប្រើភាសាបាលីចាស់ជាងគេរបស់កម្ពុជា គឺទើបតែលេចឡើងនៅឆ្នាំ១៣០៩ ដូចមានចារឹកគោកស្វាយចេកជាកស្ថុតាង។

វប្បធម៌ដែលផ្អែកលើពុទ្ធសាសនា

- សាសនានេះចូលមកស្រុកខ្មែរយូរយារណាស់មកហើយ ។ ខ្មែរក៏មិនមែនយកគម្ពីរធម៌នេះមកពីមក ឬសៀមនោះដែរ បើពុំនោះទេ គម្ពីរធម៌ដែលថៃ និងសៀមប្រើតាំងពីដើមរៀងមកដល់ពាក់កណ្តាលទី១នៃសតវត្សរ៍ទី២០ គួរតែគេសរសេរជាអក្សរមន ឬថៃ តែផ្ទុយទៅវិញ ពួកថៃ និងសៀមតែងតែប្រើគម្ពីរធម៌នេះ ជាអក្សរខ្មែរ ហើយអក្សរសាស្ត្រសាសនាដទៃទៀត សុទ្ធសឹងសរសេរជាអក្សរ និងភាសាខ្មែរដែរ។ តែសៀមហៅថា «អក្សរ—ខម»។
- គម្ពីរធម៌នេះ ជាប្រភពចំណេះដឹងខាងសីលធម៌, ទស្សនវិជ្ជា, ពេទ្យ, នយោបាយ និងវិទ្យាសាស្ត្រសង្គម ដែលអាចឱ្យខ្មែរក្រេបជញ្ជក់បាន ដើម្បីក្លាយខ្លួនជាបណ្ឌិត ឬប្រើការក្នុងជីវិតប្រចាំថ្ងៃរបស់ពួកគេ
- មន្ត្រីរាជការត្រូវព្រះរាជាជ្រើសរើសចេញពីចំណោមមនុស្សដែលធ្លាប់មានការសិក្សាផ្នែកធម៌អាចបានជ្រៅជ្រះ ជាពហុសូត្រ ឬចេះចប់គម្ពីរព្រះត្រៃបិដក

វប្បធម៌ដែលផ្អែកលើពុទ្ធសាសនា

- ពង្សាវតារឡាវគ្រប់ច្បាប់ អះអាងថា ពុទ្ធសាសនាថេរវាទ របស់ពួកគេនាំចូលពីស្រុកខ្មែរ ដោយព្រះរាជបុត្រម្តេចខ្មែរនៅអង្គរ (ទំនងជាជយវរ្ម័នទី៩)
- ព្រះបាទហ្វាងមុម ជាកូនប្រសារ និងជាមេទ័ពរបស់ជយវរ្ម័នទី៩
- ក្រោយពីបង្កើតរដ្ឋឡាវឯករាជ្យប្រមូល—អគ្គមហេសីកែវកន្យា ជាអ្នកដឹកនាំពួកមន្ត្រីឡាវ
- សុំស្តេចខ្មែរបញ្ជូនបេសកជនពុទ្ធសាសនា និងព្រះពុទ្ធរូបធ្វើពីមាសហៅព្រះបង ទៅដាក់នៅទីក្រុងមួងស្វា ដែលក្រោយមកទៅជា ហ្លួងផ្រះបាង
- តែមជ្ឈមណ្ឌលសិក្សាជាន់ខ្ពស់ខាងសាសនានេះសំខាន់ជាងគេ ស្ថិតនៅឆៀងម៉ៃ និងប្រទេសឡាវនោះឯង តាំងពីសតវត្សរ៍ទី១៥រៀងមក

វប្បធម៌ដែលផ្អែកលើពុទ្ធសាសនា

- ថានានុក្រមរបស់ព្រះសង្ឃនៅកម្ពុជានៅសម័យកណ្តាលមានលក្ខណៈសុគតស្មាញបន្តិច
- សហគមន៍ព្រះសង្ឃត្រូវបែងចែកជាពីរធំៗ គឺ *គាមវាស* និង *អារញ្ញវាស* ដោយសហគមន៍នីមួយៗ មានសង្ឃនាយកមួយអង្គជាប្រមុខ ឬអធិបតីភាព
- មកដល់ដើមរាជ្យអង្គឌួង ព្រះអង្គបានតែងតាំងសង្ឃនាយកពីរអង្គសម្រាប់គ្រប់គ្រងសហគមន៍ព្រះសង្ឃពីរគឺ ខាង *គន្ថជុរ* និងខាង *វិបស្សនាជុរ* ។ ទោះជាយ៉ាងណា ក៏គ្មានឯកសារណាមួយបានពន្យល់អំពីភាពខុសគ្នា ឬដូចគ្នារវាងគណៈសង្ឃទាំងពីរខាងក្រោយនេះ ជាមួយនឹងគណៈសង្ឃពីរខាងលើនោះដែរ។
- មកដល់ឆ្នាំ១៨៥៥ព្រះបាទអង្គឌួង បានសម្រេចព្រះទ័យកែប្រែរចនាសម្ព័ន្ធព្រះសង្ឃសារជាថ្មី ដោយនាំចូលនិកាយថ្មី *ធម្មយុត្តិកនិកាយ* មកពីស្រុកសៀម ទើបគណៈសង្ឃត្រូវបែងចែកជាថ្មីទៀត គឺ *គណៈសង្ឃមហានិកាយ* ជានិកាយចាស់ប្រតិបត្តិធម៌តាមអាចរិយវាទ និង *គណៈសង្ឃធម្មយុត្តិកនិកាយ* ដែលជានិកាយថ្មី ប្រតិបត្តិធម៌តាមគម្ពីព្រះត្រៃបិដកបានចែង និងសូត្រធម៌តាមសំនៀងដើមដែលស្រដៀងនឹងការសូត្រនៅស្រីលង្កា ឬភាសាបាលីដើម ដោយគ្មានទំនាញសួរ និងតាមទម្លាប់

វប្បធម៌ដែលផ្អែកលើពុទ្ធសាសនា

រចនាសម្ព័ន្ធគ្រប់គ្រងសង្ឃ

- សម្តេចព្រះមហាសង្ឃរាជ—សង្ឃនាយក
- សម្តេចសង្ឃរាជ ជារាជាគណៈ មាន៤ថ្នាក់ (ដូចចតុស្តម្ភមន្ត្រី)
- មេគណ (ចៅហ្វាយខេត្តខាងពុទ្ធចក្ខុ), បាឡាត់គណ (អនុប្រធាន)
- អនុគណ (ចៅហ្វាយស្រុកខាងពុទ្ធចក្ខុ), បាឡាត់អនុគណ
- ចៅអធិការវត្ត_ចៅវត្ត—មេវត្ត,
- ភ្នែសូត្រស្តាំ, ភ្នែសូត្រឆ្វេង (បាឡាត់វត្ត)
- នៅរាជ្យព្រះបាទអង្គឌួង ឋានៈព្រះសង្ឃមានលំដាប់ស័ក្តិដូចមន្ត្រីខាងអាណាចក្រដែរ

វប្បធម៌ដែលផ្អែកលើពុទ្ធសាសនា

ឋានានុក្រមចំណាស់វស្សា និងចំណេះដឹង

- សម្តេចព្រះ..... មហាសង្ឃរាជបពិត្រ
- សម្តេច..... សង្ឃរាជបពិត្រ
- សម្តេច..... បពិត្រ
- មហាថេរ.....
- ព្រះថេរ ឬ ភិក្ខុ
- សាមណេរ
- វត្តនីមួយៗមានទ្រព្យគុណ៖ ទ្រព្យព្រះពុទ្ធរូប ព្រះគម្ពីរធម៌ ព្រះសង្ឃ ចេតិយ៍ ដើមពោធិ៍...
- ព្រះសង្ឃត្រូវលុះនៅក្រោមច្បាប់ព្រះវិន័យតាមគម្ពីរព្រះត្រៃបិដក និងច្បាប់រុងសង្ឃខាងអាណាចក្រ

ការខិតខំបង្កើតឯកភាពជាតិឡើងវិញ

- ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទ ជ័យជេដ្ឋាទី៣(១៦៧៥-១៧០៦)
 - លះបង់រាជសម្បត្តិឱ្យទៅបួន និងក្លាយជីដូនមួយ និងកូនប្រសារ ដែលមានបិតាធ្លាប់ជាគូសត្រូវរបស់ទ្រង់ និងដែលធ្លាប់ពឹងកងទ័ពយួនឱ្យជួយដណ្តើមរាជបល្ល័ង្កអស់ជាច្រើនឆ្នាំ
 - ប្រវត្តិវិទូខ្លះ យល់ថា កម្ពុជានៅសម័យនេះ មានអំណាចរឹងមាំនៅឡើយ ទាំងនយោបាយ និងសេដ្ឋកិច្ច ដោយសារតែភាពឈ្លាសវៃរបស់ស្តេចអង្គនេះ
- ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទនារាយណ៍អង្គតន់ (១៧៥៨-១៧៧៥)
 - លះបង់រាជសម្បត្តិឱ្យទៅដៃគូប្រជែងនាម រាមាធិបតីអង្គនន់ ដែលបានពឹងសៀមឱ្យជួយធ្វើសង្គ្រាមដណ្តើមយករាជបល្ល័ង្កនោះអស់រយៈពេលយ៉ាងយូរ

ស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍- សាស្ត្រាវិជ្ជា

- សាស្ត្រាវិជ្ជា=សត្រារឿងផ្សេងៗសម្រាប់អានកំសាន្ត បង្កើនប្រាជ្ញ និងបទពិសោធន៍ ក្រៅពីសត្រាទេសន៍ (សត្រាសម្រាប់ប្រើទេសនាធម៌)
- សាស្ត្រាវិជ្ជារួមមាន រឿងអក្សរសិល្ប៍ទាក់ទងសាសនា, ជំនឿ, បុណ្យ, បាប, កម្ម, ពៀរវេរ ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងតាមទ្រឹស្តីសាសនា ដូចជា លើកកម្ពស់វត្ថុរបស់អ្នក ប៉ង ទាក់ទងរឿងរាមកេរ្តិ៍, កំណាព្យជយនន្ទ១៧០២, រឿងសំងួតសិល្ប៍ជយ....
- ស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍អប់រំសិលធម៌ រួមមានច្បាប់ប្រដៅសិលធម៌ (Codes des conduites), ច្បាប់រាជនេត្រ, ច្បាប់ក្រម, ច្បាប់កឹងកន្ត្រៃ, ច្បាប់ស្រី, ច្បាប់ប្រុស...
- «សៀមមិនបង់ក្បួន យួនមិនបង់ពុត ខ្មែរសុទ្ធត្រុត មិនចោលចៃចូរ...
- «បុណ្យក៏ធ្វើ ឈើក៏កាប់ សត្វក៏សម្លាប់ សិលក៏សុំ.....

ស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍- សាស្ត្រាវិជ្ជា

ច្បាប់ក្នុងកន្លែង មានលក្ខណៈអប់រំខ្លួនផង និងការព្យាករណ៍ផង ដូចជា

- « ហ៊ឹងកំប៉ៅកុំអាលអើត គឺងគុកចំទើតកុំអាលថា យលគេដើរកុំអាលថាគ្នា ក្រែងគេ
ជាសត្រូវផង។ ខ្លាឈ្មោលស្វែងរកស៊ី ខ្លាញ់ដើរទេងទោង ខ្លាពពាលខ្ទងកងកន្ទុយ
រមាសមានកុយកុំពឹងព្រៃស្តុកដីរមានភ្នកកុំពឹងព្រៃរនាម ក្រែងថ្មើរព្រៃវាតាម វាទាន់វា
បាញ់ដួលច្រងៃ។
- « ស្រម៉មិនដែលទុំ ក្រមុំមិនដែលស្លូត ពពែមិនដែលងូត ចង្អុតមិនដែលនឹង។ ខ្មែរ
មិនដែលសុទ្ធ ព្រះពន្ធមិនដែលខឹង ត្រាវស្មោរមិនដែលរឹង ស្ទឹងបឹងមិនដែលត្រង់។

ស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍- សាស្ត្រាស្រ័យ

- «ប្រើគ្រាប់កុកសាប់ កុំគ្រាប់កុកស ប្រើគ្រាប់ឫស្សីល កុំគ្រាប់ពុតស្នាយ ប្រើគ្រាប់ពុតក្លោក កុំគ្រាប់ពុតទន្សាយ ប្រើគ្រាប់អ្នកប្រាជ កុំគ្រាប់អ្នកខ្មៅវ ទោះបីដើរទៅ មានផ្សែនុះចាប់។ ដើមត្រង់ កើតស្តុក ឱនជជ្រកកើ(ត)ត្រាង ចង់ចេះប្រើស្តាប់ ចង់ភ័ក្ត្រប្រើឧស្សាហ៍ ប្រើប្រក់ស្បូវភ្នាំង ប្រើរាំងព្រះសូការ ប្រើរាប់ញាតិកា មានកុំម្រឡឹងៗ បាញ់ស្រូវជាភាព្វឆ្នាំ ប្រពុនមារជាភាព្វគ្នូ ដំឡើងស្លាប់ជាភាព្វគ្នយ ប្រពុនខ្យជាភាព្វមារ។
- «អស្ចារ្យធំចោរ កង្កែបអាច់គោ ដេញខាំពស់វែក អស្ចារ្យចម្លែក មៀមដេញខាំក្អែក ៗរត់ចេញឆ្ងាយ អស្ចារ្យទូលាយ ម្តេចឡើយទន្សាយ មកដេញខាំឆ្កែ ពងមាន់ដាក់នៅរៀវវៃ ម្តេចឡើយមកប្រៃ ពាំក្អែកហើរទៅ ឆ្កែស្តុយអូសទៅ ចោលកណ្តាលត្រាញ់ ម្តេចឡើយមកប្រៃ ដេញខាំឆ្កែតវិញ ។ អស្ចារ្យត្រពាំង រត់រូសនូវកំលាំង ដេញតាមអណ្តើកទៅ អស្ចារ្យត្រឡាំង ម្តេចធ្វើស្រែប្រាំង លើ ចុងរកា អស្ចារ្យណា ម្តេចសំណាញ់បង់ប្រា ក្នុងគុម្ពឫស្សី អស្ចារ្យមហិមា ម្តេចឥតពិចារណា យក ខុសជាគាប់ រឺអ្នកដ៏មានចុនភ័ក្ត្រ រស់នៅក៏គាប់ ស្លាប់ទៅក៏គួរ ធ្វើស្រែមិនបាច់ព្រួយភ្នួរ រក្សាតែម្លូរ បានស្រូវសល់ខ្នាត រករបស់ពុំព្រួយសង្វាត បានប្រាក់ពេញពាសបំពេញអាត្មា ។

ស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍- សាស្ត្រាស្រ័យ

- «អនាគតទៅ កង្កែបនឹងដេញខាំពស់ ៗនឹងដេញខាំស្ការ ជីវិតនឹងរត់នឹងកន្ទុបបង្កង ហោង។ អ្វីធ្វើឱ្យសាន្ត អ្វីធ្វើឱ្យបាន ធ្វើអ្វីឱ្យផ្ទុះ ធ្វើអ្វីឱ្យត្រូវ ធ្វើអ្វីឱ្យត្រង់ ធ្វើអ្វីឱ្យគង់ ធ្វើអ្វីឱ្យគាប់ រឺធ្វើឱ្យសាន្ត ប្រើអត្ថក្រោតបាន រំសាសទោសឆាប់ រឺធ្វើឱ្យបាន ប្រើឱ្យទានទ្រព្យ ប្រើផ្ទុះចិត្តស្តាប់ ច្បាស់ច្បាប់មាត្រា។
- «ធម្មតាអ្នកជា អ្នកមានប្រាជ្ញា មានផៅសន្តាន មិនចេះអាងអួត ប្រកួតរៀនកាន់ បំពាក់បំពាន បង្កអួតអង្គ។ ទោះនឹងយាត្រា ទៅទិសឋានណា តើដោយភូជង្គ សិរសាទន់ទាប សុភាពផ្គត់ផ្គង់ លំទិតឱនអង្គ ការកើតអ្នកជា ។ រឺអ្នកសាមាន្យ ខ្សត់ខ្សោយសន្តាន អាប៌តតប្រាជ្ញា ដំណើរឯងឱង កែងកោងហត្ថា តូចខ្លីយសោះសារ មែនមានពិសតិច។»

ការបាត់បង់ធានមនុស្ស

- ខ្មែរស្លាប់ដោយសារធ្វើសង្គ្រាម
- ខ្មែរស្លាប់ដោយសារសង្គ្រាមជាមួយសៀម និងបាត់ពលដោយសារកៀរជាឈ្លឹយ ពេលលុកលុយម្តងៗ
- ខ្មែរស្លាប់ដោយសារជាប់កំណែនជួយច្បាំងឱ្យប្រទេសជិតខាង, សៀម និងយួន
- ខ្មែរស្លាប់ដោយសារកំណែនធ្វើការងារធ្ងន់ធ្ងរ

ការបាត់បង់ធានមនុស្ស

- នៅសម័យលង្វែកពេលជួបសឹកសង្គ្រាម គេអាចកេណ្ឌមនុស្សបានរាប់សិបម៉ឺននាក់បាន តែមកដល់ចុងសម័យឧដុដ្ឋ គេអាចកែនបានបី-បួនម៉ឺននាក់យ៉ាងលំបាក
- ពេលបារាំងគ្រប់គ្រងដំបូងធ្វើជំរឿន ជនជាតិខ្មែរ មានមិនដល់មួយលាននាក់នៅពាក់កណ្តាលទី២នៃសតវត្សរ៍ទី១៩ នេះហើយជាវិនាសកម្មសង្គ្រាមប្រមាណ២០០ឆ្នាំរបស់ខ្មែរ
- សៀម និងយួនបានឡើងជាមហាអំណាច ក៏ដោយសារពួកគេមានប្រជាជនច្រើនដែរ